

УДК 378.147:005.336.2]:338.48(450+477)

ЗДОЛЬНИК Богдан – викладач кафедри міжнародних відносин та туризму, Приватний заклад вищої освіти «Київський міжнародний університет», вул. Львівська, 49, м. Київ, 03179, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-1272>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.3>

Бібліографічний опис статті: Здольник, Б. (2024). Гармонізація стандартів вищої освіти в галузі туризму Італії та України. *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка», № 19 (51), 25–36*, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.3>

ГАРМОНІЗАЦІЯ СТАНДАРТІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ІТАЛІЇ ТА УКРАЇНИ

Анотація. Здійснено змістовний аналіз стандартів вищої освіти в галузі туризму Італії та України, відповідно до фахових компетентностей п'яти досліджуваних університетів Італії (вибірка ЗВО здійснена відповідно до світових загальноуніверситетських рейтингів: *QS World Rankings 2024; Shanghai Academic Ranking of World Universities 2024; Times University Ranking 2024*): Університету Сapiaenza (*SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»*), університету Top Vergata (*Università degli Studi di Roma «Tor Vergata»*), Катанійського університету (*Università degli Studi di Catania*), університету Генуї (*Università degli studi di Genova*), університету Перуджі (*Università degli Studi di Perugia*) та Стандарту вищої освіти (ступінь вищої освіти – бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» затвердженого та введеного в дію Міністерством освіти і науки України № 1068 від 4 жовтня 2018 р. Досліджено стан розвитку туристичної галузі в Україні з моменту повномасштабного вторгнення. Визначено основоположні нормативно-правові акти, які регламентують та забезпечують функціонування галузі туризму на світовому, європейському та регіональному (Італія та Україна) рівнях. Проаналізовано державний стандарт вищої освіти (ступінь вищої освіти – бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» № 1068 від 4 жовтня 2018 р. затвердженого та введеного в дію Міністерством освіти і науки України, зокрема загальні (чотирнадцять) та фахові (шістнадцять) компетентностей майбутнього фахівця з туризму. Визначено спільні ознаки та відмінності українських та італійських компетентностей за ступенем вищої освіти бакалавр у сфері туризму, що дає змогу визначити головні особливості щодо покращення здійснення якісної підготовки майбутніх фахівців з туризму з метою успішної трансформації галузі туризму в Україні у період відновлення.

Ключові слова: галузь туризму, професійна підготовка, фахівець з туризму, стандарт вищої освіти, освітні компоненти, компетентності.

ZDOLNYK Bohdan – Lecturer at the International Relations and Tourism Department, Kyiv International University, 49, Lvivska Str., Kyiv, 03179, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1043-1272>

DOI: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.3>

To cite this article: Zdolnyk, B. (2024). Harmonizatsiia standartiv vyshchoi osvity v haluzi turyzmu Italii ta Ukrainy. [Harmonization of higher education standards in the industry of tourism in Italy and Ukraine]. *Human Studies. Series of Pedagogy, № 19 (51), 25–36*, doi: <https://doi.org/10.24919/2413-2039.19/51.3>

HARMONIZATION OF HIGHER EDUCATION STANDARDS IN THE INDUSTRY OF TOURISM IN ITALY AND UKRAINE

Summary. A meaningful analysis of the standards of higher education in the field of tourism in Italy and Ukraine was carried out, in accordance with the professional competences of the five studied universities in Italy (the sample of higher education institutions was carried out in accordance with the global university rankings: *QS World Rankings 2024; Shanghai Academic Ranking of World Universities 2024; Times University Ranking 2024*): University of Sapienza (*SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza»*), University of Tor Vergata (*Università degli Studi di Roma «Tor*

Vergata»), University of Catania (Università degli Studi di Catania), University of Genoa (Università degli studi di Genova), University of Perugia (Università degli Studi di Perugia) and the Standard of Higher Education (degree of higher education – bachelor) in the specialty «242 Tourism and Recreation» approved and implemented by the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1068 of October 4, 2018. Researched the state of development of the tourism industry in Ukraine since the full-scale invasion. The fundamental legal acts that regulate and ensure the functioning of the tourism industry at the world, European and regional (Italy and Ukraine) levels have been defined. The state standard of higher education (degree of higher education – bachelor) in the specialty «242 Tourism and recreation» No. 1068 of October 4, 2018, approved and implemented by the Ministry of Education and Science of Ukraine, was analyzed, including general (fourteen) and professional (sixteen) competencies future specialist in tourism. The common features and differences of Ukrainian and Italian competences at the bachelor's degree in tourism have been determined, which makes it possible to determine the main features for improving the quality training of future tourism specialists in order to successfully transform the tourism industry in Ukraine during the recovery period.

Key words: industry of tourism, professional training, tourism specialist, standard of higher education, educational components, competences.

Вступ. Від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України галузь туризму зазнала нищівного удару, що в грошовому еквіваленті сягнули сотні мільйонів (Найкращі часи..., 2022), адже можливість приймати іноземних туристів, здійснювати прийом авіарейсів закордону нині практично неможлива. Зазначена ситуація істотно вплинула на освітній складник професійної підготовки фахівців з туризму, оскільки існування кореляційності таких двох показників як рівень надання освітніх послуг та економічний еквівалент рентабельності туристичної галузі не викликає сумніву. Ураховуючи це, в період повоєнного відновлення одним із важливих напрямів у сфері туризму буде залучення іноземних туристів до пізнання, зокрема історичної, культурної тощо спадщини української держави, повертаючи втрачені позиції на європейському туристичному ринку. Передусім це, з одного боку, «створення безпекової стратегії для відновлення туристичних подорожей», «проведення промо-турів стежками пам'яті для іноземних туристів» тощо (Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури», 2023, 108 с.), з іншого – відповідна професійна підготовка фахівців у сфері туризму. Саме тому впровадження відповідного зарубіжного, зокрема італійського досвіду підготовки бакалаврів з туризму, є актуальним та слугуватиме кращим прикладом для наслідування в університетах України.

Аналіз останніх досліджень. В українському науковому просторі розгорнуто схарактеризовано, зокрема державне регулювання системи підготовки фахівців у сфері туризму (Н. А. Леоненко, 2022), досліджено

питання підготовки туристичних кадрів (А. В. Лук'янець, 2021), здійснено порівняльний аналіз зарубіжного і вітчизняного досвіду підготовки фахівців з туризму (В. М. Зігунов, 2021) та висвітлено окремі аспекти сучасної підготовки майбутніх фахівців з туризму та екскурсійного обслуговування (О. В. Коваленко, 2022) та ін.

Беручи до уваги вагомні наукові доробки зазначених вище українських учених, слід зауважити, що досі недостатньо досліджений аспект нормативно-правового регулювання підготовки майбутніх фахівців з туризму в Україні та відповідна стандартизація вищої освіти зі спеціальності 242 «Туризм і рекреація». Також, додаткових досліджень потребують питання інтеграції європейських стандартів підготовки фахівців з туризму, зокрема Італії у систему вищої освіти України.

Мета статті. Головна мета дослідження полягає у висвітленні нормативно-правового забезпечення освітнього складника в сфері туризму в Україні та Італії. З огляду на це, ключовими завданнями у науковому пошуку є такі:

- з'ясувати стан розвитку туристичної галузі в Україні з моменту повномасштабного вторгнення;
- визначити основоположні нормативно-правові акти, які регулюють галузь туризму в країнах-членах Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) ЄС, Італії та Україні;
- проаналізувати державний стандарт вищої освіти в сфері туризму;
- визначити фахові компетентності в італійських університетах зі спеціальністю туризм;
- порівняти ключові відмінності та визначити спільні ознаки українських та італійських компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Стан розвитку національної туристичної галузі від початку повномасштабного вторгнення РФ на території України різко регресував, а збитки, за твердженням Національної ради з відновлення України [6], становлять 2,4 млрд дол. США. Тому саме зараз необхідно сформувати комплекс заходів щодо реанімування та вдосконалення післявоєнної туристичної галузі України, зокрема, створити нові освітні програми в галузі туризму, здійснити модернізацію професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму шляхом імплементації нових підходів до надання освітньо-професійного навчання [Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури», 2023, с. 121].

Здійснюючи аналіз нормативно-правового підґрунтя професійної підготовки майбутніх фахівців сфери туризму в Україні й Італії, слід звернути увагу на особливості, які простежуються в правовому забезпеченні країн-членів Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) та ЄС.

Передусім наскрізною ідеєю Манільської декларації 1980 року (Manila Declaration on World Tourism. Déclaration de Manille sur le tourisme mondial. Declaración de Manila sobre el turismo mundial, 1980) є розвиток людських ресурсів в сфері туризму та надання високоякісної вищої освіти, що розгорнуто представлено в Гаазькій декларації 1989 року (The Hague Declaration on Tourism. Déclaration de La Haye sur le tourisme. Declaración de La Haya sobre turismo, 1980). Про значущість освітніх програм та сприяння підвищенню професійної кваліфікації фахівців з туризму наголошується в програмному документі «ЮНЕСКО та освіта» (UNESCO and education) 2017 року (UNESCO and education, 2017).

У країнах ЄС, нормативно-правова база в сфері туризму та підготовки майбутніх фахівців з туризму є досить об'ємною та водночас, цілеспрямованою на конкретні та відповідні положення туристичної галузі (European tourism legislation). Зокрема, ключовими тезами відповідних документів є:

1. Встановлення ключових прав туристів щодо здійснення туристичних поїздок, формування пакету туристичних послуг, надання відповідної інформації про тури та послуги, які він включає, а також відповідальність юридичних осіб в сфері туризму стосовно надання таких послуг (DIRECTIVE (EU) 2015/2302..., 2015).

2. Забезпечення умов та можливостей спрощення надання туристичних послуг в межах країн Європи, зокрема встановлення безбар'єрності та «відкритих кордонів» для ведення туристичної діяльності та надання відповідних послуг (DIRECTIVE 2006/123/..., 2006).

3. Надання належного медичного забезпечення під час перебування туристів закордоном і можливостей отримання транскордонного медичного обслуговування туристів під час здійснення туристичного обміну (DIRECTIVE 2011/24/..., 2011).

4. Встановлення прав для споживачів туристичних послуг щодо виконання умов договору з туристичним суб'єктом в обидві сторони, а також договорів, що були чи будуть укладені дистанційним шляхом із використанням останніх досягнень цифровізації (Directive 2011/83/..., 2011).

5. Забезпечення умов якісного та вільного надання туристичних послуг у межах європейського ринку туристичних послуг, а також щодо наслідків та заборон пов'язаних із неналежною діяльністю на ринку туристичних послуг (Directive 2005/29/..., 2005).

6. Надання прозорого, безпечного та коректного бізнес-середовища для туристичних підприємств та онлайн-платформ, що забезпечують надання туристичних супутніх послуг (Regulation (EC) Fairness in platform-to-business relations Platform-to-business trading practices, 2020).

7. Надання та забезпечення спеціалізованого екологічного маркування в межах країн Європи, в контексті здійснення туристичної діяльності, зокрема відвідування туристичних пам'яток, історико-культурного значення, природного тощо та можливого впливу на ці об'єкти людиною (REGULATION (EC) No 66/2010..., 2010).

8. Сприяння належних процедур страхування пасажирів під час здійснення авіаперельотів з метою туристичної діяльності, регуляція авіакомпаній щодо надання відповідних послуг під час туристичної діяльності (REGULATION (EC) No 785/2004..., 2004).

9. Спрощення функціонування туристичних суб'єктів у межах європейського туристичного ринку в контексті надання туристичних послуг та уніфікації в різних країнах Європи відповідних можливостей надання і формування пакету туристичних послуг споживачеві (COUNCIL DIRECTIVE of 13 June 1990..., 1990).

Зазначимо, що перелічені документи є дотичними саме до освітнього складника професійної підготовки фахівців з туризму, і з урахуванням цих нормативно-правових актів здійснювалося розроблення відповідних фахових компетентностей в Італії.

Стосовно політики італійської системи вищої освіти питання туризму набуло «виключної компетенції», що підтверджується тезами конституційної реформи (розділу 5, *La riforma costituzionale del Titolo V (legge costituzionale n. 3/2001)*). З огляду на це, значення туризму одержало нове стратегічне усвідомлення, що знайшло відображення у визначенні принципів управління туристичною галуззю на державному та регіональному рівнях та реалізації близько 60 відповідних заходів. Суттєва увага надається «навчанню та професійним навичкам підвищення рівня туристичної освіти та привабливості відповідних професій» у сфері туризму (Turismo, 2015). Для успішного провадження зазначених заходів Італія, починаючи з 2014 року, активно співпрацює з Європейським соціальним фондом (The European Social Fund) у сфері туризму та здобуття освіти і підвищення її якості (Turismo, 2015).

Стосовно України «професійна підготовка... кадрів у галузі туризму здійснюється державними, комунальними та приватними навчальними закладами...» (Закон України «Про туризм», 1995 р.), які впроваджують нововведення в освітній процес, навчально-методичне забезпечення, навчальні плани тощо, запропоновані Кабінетом Міністрів України, Міністерством освіти та науки України, Державним агентством розвитку туризму (ДАРТ) (ДАРТ – Державне агентство розвитку туризму; Закон України «Про туризм», 1995).

Нове прочитання розвитку сфери туризму представлено у проєкті Закону України «Про туризм» (№ 4162 від 29.09.2020 (Проєкт Закону про внесення змін до Закону України «Про туризм», 2020)), згідно з яким одним із ключових акцентів, зокрема, є створення національного туристичного продукту та формування позитивного іміджу України на світовому туристичному ринку, що залежить від фахової підготовки фахівців сфери туризму (Проєкт Закону про внесення змін до Закону України "Про туризм", 2020).

Реалізацію державної політики в сфері туризму і забезпечення сталого розвитку галузі шляхом об'єднання досвіду, знань

і ресурсів усіх учасників туристичного ринку України та міжнародних партнерів» (Про ДАРТ) забезпечує згідно із згаданими вище документами ДАРТ, що має матеріалізуватися як приваблива туристична дестинація для відвідування.

Питання розвитку сфери туризму було предметом уваги Кабінету Міністрів України, який відповідно до зазначеного вище закону схвалив Стратегію розвитку туризму на період до 2026 року (КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 16 березня 2017 р. № 168-р., 2017). Попри те, що реалізація повоєнного відновлення країни, її європейська інтеграція, наведені нормативні акти потребуватимуть докорінних змін, все ж основні напрями не втрачають актуальності і нині. Так, одним із першочергових завдань Стратегії розвитку туризму на період до 2026 року є «гармонізація національного законодавства з європейським...» (КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 16 березня 2017 р. № 168-р., 2017), що обов'язково передбачатиме «організацію системи якісної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців туристичного супроводу та обслуговування...» (КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 16 березня 2017 р. № 168-р., 2017).

Крім того, в Стратегії приділяється увага саме науковим дослідженням у сфері туризму шляхом адаптації загальноєвропейських та світових трендів і стандартів, а також інноваційних упроваджень у галузь туризму України (КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 16 березня 2017 р. № 168-р., 2017). Вагомим напрямом Стратегії є «комплексне дослідження ринку праці у сфері туризму з метою визначення потреби у фахівцях відповідного профілю, а також розроблення відповідних базових компетентностей фахівців та підготовки освітніх програм з професійного навчання у сфері туризму...» (КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 16 березня 2017 р. № 168-р., 2017).

Успішна реалізація поставлених завдань може здійснюватися за умови нових розроблених стандартів, що забезпечило МОН України, а саме: Стандарту фахової передвищої освіти зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» № 805 від 13 липня 2021 р. зі змінами від 3 квітня 2024 р. № 450 (Стандарт фахової передвищої освіти: освітньо-професійний ступінь – фаховий молодший

бакалавр, галузь знань 24 Сфера обслуговування, спеціальність 242 Туризм, 2021); Стандарту вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» № 1068 від 4 жовтня 2018 р. (Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм, 2018); Стандарту вищої освіти (магістр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» № 209 від 21 лютого 2022 р. (Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузі знань 24 Сфера обслуговування, за спеціальністю 242 Туризм, 2022).

Корелюючись із згаданою вище Стратегією, перезатвердження Стандартів вищої освіти за ступенем вищої освіти бакалавр у сфері туризму передбачає впровадження 30 компетентностей, з яких 14 є загальними та 16 фахових (табл. 1) (Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм, 2018).

Відповідно до зазначених даних в таблиці 1 перелік затверджених загальних та фахових компетентностей всебічно демонструє необхідні для майбутнього фахівця з туризму професійні навички, що надають змогу виконувати широкий спектр задач і в перспективі покращити саме надання безпосередніх туристичних послуг.

Для порівняння в Італії, під патронатом Національного агентства з туризму (ENIT – Agenzia Nazionale del Turismo) в Університеті Сапієнца (SAPIENZA Università degli Studi di Roma «La Sapienza») випускник освітньої програми «Наука про туризм» володітиме такими компетентностями (Sbocchi lavorativi):

- організація та продаж туристичних поїздок;
- розміщення туристичної пропозиції в організованих та неформальних колах;
- організація туристичної діяльності для агентств, туристичних офісів та установ;
- підтримка нагляду та управління адміністративною діяльністю компанії;
- розміщення в готелі та управління зв'язком;
- покращення, маркетинг та інтеграція туристичної пропозиції території або територіальної системи;
- використання програмного забезпечення та технологій, наданих компанією;
- характеристика та просування діяльності на рівні навколишнього середовища, мистецтва, архітектури, національної кухні.

В університеті Тор Вергата (Università degli Studi di Roma «Tor Vergata») випускники з гастрономічного та винного туризму будуть фахівцями з високими професійними навичками щодо загальної концепції, організації та управління діяльністю, пов'язаною з сектором гастрономічного туризму тощо (Turismo enogastronomico). За аналогічною всеохоплювальною стратегією сформовані і компетентності випускників Катанійського університету (Università degli Studi di Catania), тобто професійні компетентності, якими буде володіти випускник навчальної програми, сформовані відповідно до освітніх напрямів та досить лаконічні в своєму трактуванні, зокрема психологічні, комунікативні, соціологічні, юридичні тощо (Scienze del turismo).

В університеті Генуї (Università degli studi di Genova) випускники в галузі туристичних наук по завершенню навчання можуть здобути компетентності управлінського та адміністративного спрямування, що передбачатиме подальше працевлаштування на адміністративних, операційних і комерційних посадах компаній у туристичному секторі або виконувати функції, пов'язані з плануванням, організацією та просуванням туристичних продуктів і послуг (Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio).

В університеті Перуджі (Università degli Studi di Perugia) випускники курсу з економіки туризму отримують низку фахових навичок та компетентностей, як от (Corso: Economia del turismo [L-18], 2020):

- 1) володіння знаннями методів аналізу та критичної інтерпретації структур і динаміки компанії через набуття необхідних навичок у кількох дисциплінарних сферах: економічній, корпоративній, юридичній тощо;
- 2) розвинуті базові навички, необхідні для інтерпретації основних економічних явищ, найбільш актуальних проблем компанії та інструментів, які найчастіше використовуються та застосовуються в процесах управління;
- 3) володіння адекватними навичками в управлінні туристичним бізнесом і культурною та територіальною діяльністю;
- 4) володіння адекватними знаннями бізнес-дисциплін, які є фундаментальним ядром, розбитим як за функціональними сферами, так і за класами туристичних підприємств;
- 5) послугоування інструментами для аналізу та розробки проєктів у галузі в тісній співпраці з компаніями задля успішного

Таблиця 1

Перелік загальних та фахових компетентностей фахівця з туризму відповідно до Стандарту вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» № 1068 від 04.10.2018 р.

№	Загальні компетентності	№	Фахові компетентності
K01.	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні	K15.	Знання та розуміння предметної області та розуміння специфіки професійної діяльності
K02.	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя	K16.	Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях
K03.	Здатність діяти соціально відповідально та свідомо	K17.	Здатність аналізувати рекреаційно-туристичний потенціал територій
K04.	Здатність до критичного мислення, аналізу і синтезу	K18.	Здатність аналізувати діяльність суб'єктів індустрії туризму на всіх рівнях управління
K05.	Прагнення до збереження навколишнього середовища	K19.	Розуміння сучасних тенденцій і регіональних пріоритетів розвитку туризму в цілому та окремих його форм і видів
K06.	Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел	K20.	Розуміння процесів організації туристичних подорожей і комплексного туристичного обслуговування (готельного, ресторанного, транспортного, екскурсійного, рекреаційного)
K07.	Здатність працювати в міжнародному контексті	K21.	Здатність розробляти, просувати, реалізовувати та організовувати споживання туристичного продукту
K08.	Навички використання інформаційних та комунікаційних технологій	K22.	Розуміння принципів, процесів і технологій організації роботи суб'єкта туристичної індустрії та її підсистем
K09.	Вміння виявляти, ставити і вирішувати проблеми	K23.	Здатність забезпечувати безпеку туристів у звичайних та складних форс-мажорних обставинах
K10.	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово	K24.	Здатність здійснювати моніторинг, інтерпретувати, аналізувати та систематизувати туристичну інформацію, уміння презентувати туристичний інформаційний матеріал
K11.	Здатність спілкуватися іноземною мовою	K25.	Здатність використовувати в роботі туристичних підприємств інформаційні технології та офісну техніку
K12.	Навички міжособистісної взаємодії	K26.	Здатність визначати індивідуальні туристичні потреби, використовувати сучасні технології обслуговування туристів та вести претензійну роботу
K13.	Здатність планувати та управляти часом	K27.	Здатність до співпраці з діловими партнерами і клієнтами, уміння забезпечувати з ними ефективні комунікації
K14.	Здатність працювати в команді та автономно	K28.	Здатність працювати у міжнародному середовищі на основі позитивного ставлення до несхожості до інших культур, поваги до різноманітності та мультикультурності, розуміння місцевих і професійних традицій інших країн, розпізнавання міжкультурних проблем у професійній практиці
		K29.	Здатність діяти у правовому полі, керуватися нормами законодавства
		K30.	Здатність працювати з документацією та здійснювати розрахункові операції суб'єктом туристичного бізнесу

Джерело: складено автором на основі: Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм і рекреація. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 04.10.2018 № 1068 (Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм, 2018).

Таблиця 2

Компетентності італійських ЗВО та загальних і фахових компетентностей фахівця з туризму відповідно до Стандарту вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» (№ 1068 від 04.10.2018 р.)

№	Назва ЗВО	Компетентності італійських ЗВО	Кореляція з компетентностями зі Стандарту вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності 242 Туризм і рекреація в Україні
1.	Сапієнца (Universita degli studi di Roma La Sapienza)	організація та продаж туристичних поїздок;	K.20; K.21; K.30.
		розміщення туристичної пропозиції в організованих та неформальних колах;	K.06; K.08; K.21; K.24.
		організація туристичної діяльності для агентств, туристичних офісів та установ;	K.15; K.18; K.22; K.25; K.30.
		підтримка нагляду та управління адміністративною діяльністю компанії;	K.3; K.4; K.8; K.9; K.13; K.14; K.18; K.22; K.27.
		розміщення в готелі та управління зв'язком;	K.08; K.19; K.20; K.26.
		покращення, маркетинг та інтеграція туристичної пропозиції території або територіальної системи;	K.15; K.17; K.18; K.19; K.20; K.21; K.24.
		використання програмного забезпечення та технологій, наданих компанією;	K.08; K.25.
		характеристика та просування діяльності на рівні навколишнього середовища, мистецтва, архітектури, національної кухні.	K.02; K.17; K.24; K.28.
2.	Тор Вергата (Università degli Studi di Roma Tor Vergata)	загальна концепція, організація та управління діяльністю, пов'язаною з сектором гастрономічного туризму	K.18; K.19; K.20; K.21; K.22; K.28.
3.	Катанія (Università degli Studi di Catania)	психологічні, комунікативні, соціологічні, юридичні	K.01; K.02; K.03; K.10; K.11; K.12; K.14; K.27; K.28; K.29; K.30.
4.	Генуя (Università degli Studi di Genova)	управлінського та адміністративного спрямування, що передбачатиме подальше працевлаштування на адміністративних, операційних і комерційних посадах компаній в туристичному секторі або в функціях, пов'язаних з плануванням, організацією та просуванням туристичних продуктів і послуг	K.04; K.08; K.09; K.12; K.13; K.14; K.15; K.16; K.17; K.18; K.20; K.21; K.22; K.24.
5.	Перуджа (Università degli Studi di Perugia)	володіти знаннями методів аналізу та критичної інтерпретації структур і динаміки компанії через набуття необхідних навичок у кількох дисциплінарних сферах: економічній, корпоративній, юридичній тощо;	K.04; K.06; K.09; K.12; K.14; K.15; K.16; K.17; K.18; K.19; K.20; K.22; K.24; K.26; K.27; K.28; K.29; K.30.
		розвинути базові навички, необхідні для інтерпретації основних економічних явищ, найбільш актуальних проблем компанії та інструментів, які найчастіше використовуються та застосовуються в процесах управління;	
		володіти адекватними навичками в управлінні туристичним бізнесом і культурною та територіальною діяльністю;	
		володіти адекватними знаннями бізнес-дисциплін, які є фундаментальним ядром, розбитим як за функціональними сферами, так і за класами туристичних підприємств;	
		мати інструменти для аналізу та розробки проектів у галузі в тісній співпраці з компаніями, щоб сприяти обговоренню між університетами та компаніями питань, що становлять взаємний інтерес.	

Джерело: складено автором на основі: Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань «24 Сфера обслуговування», спеціальність «242 Туризм і рекреація». Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 04.10.2018 № 1068 (Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм, 2018); Corso: Economia del turismo [L-18] (Corso: Economia del turismo [L-18], 2020); Sbocchi lavorativi (Sbocchi lavorativi); Scienze del turismo (Scienze del turismo); Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio (Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio); Turismo enogastronomico (Turismo enogastronomico).

обговорення між університетами та компаніями питань, які становлять взаємний інтерес.

Ураховуючи проведений аналіз компетентностей італійських ЗВО, доцільно звернути увагу на кореляційні аспекти в Україні за спеціальністю «Туризм» і Стандарту вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація», що є свідченням актуалізації стандартизаційного забезпечення вищої освіти в сфері туризму, зокрема фахових компетентностей (табл. 2) (Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм, 2018; Corso: Economia del turismo [L-18], 2020; Sbocchi lavorativi; Scienze del turismo; Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio; Turismo enogastronomico).

Загалом наведений перелік відповідності компетентностей італійських ЗВО та українських загальних і фахових компетентностей фахівця з туризму відповідно до Стандарту вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» свідчить про достатню тотожність фахових компетентностей в українських та італійських університетах. Лише, на нашу думку, компетентності К.05 (Прагнення до збереження навколишнього середовища), К.07 (Здатність працювати в міжнародному контексті), К.23 (Здатність забезпечувати безпеку туристів у звичайних та складних формажорних обставинах) зі Стандарту вищої освіти (бакалавр) зі спеціальності «242 Туризм і рекреація» в Україні не мають точних відповідників у досліджуваних італійських ЗВО, що є свідченням не значних відмінностей, та лише посилює підготовку фахівців у сфері вітчизняних випускників.

Висновки. З урахуванням отриманих результатів проведеного дослідження слід зауважити, що наявне нормативно-правове регулювання туристичної галузі та, відповідно, підготовка фахівців з туризму не повною мірою відповідає європейським, зокрема італійським стандартам, що не може сприяти істотному збільшенню туристичних потоків до України. Свідченням цього є українські показники 2021 року, згідно з якими кількість туристів сягнула лише 4 млн осіб, що в межах країн Європи є одним із найменших показників (Global and regional tourism performance, 2024).

Натомість простежується майже повна збіжність у стандартах і фахових компетентностях бакалаврів з туризму. Однак попри, на перший погляд, нормативну узгодженість юридичних актів, існуючий механізм підготовки фахівців у галузі туризму на практиці не відповідає європейським стандартам. Відсутність відповідних позитивних результатів щодо кількості туристів та відвідувань нашої країни до повномасштабного вторгнення РФ в Україну не характеризує з позитивної точки зору український контекст професійної підготовки фахівців з туризму.

На нашу думку, це пояснюється тим, що в Італії освітні програми є практико-орієнтованими із розширеною дуальністю у вищій освіті, чого немає повною мірою в системі вищої освіти України. Нині ключовою проблемою є неможливість втілення відповідних стандартів і норм у професійну підготовку фахівців з туризму через війну.

Таким чином, досліджувана проблема потребує подальших наукових розвідок із детальнішим аналізом саме методичного складника професійної підготовки фахівців з туризму.

ЛІТЕРАТУРА

- 11.3. Створення та діяльність міжнародних туристичних організацій у другій половині XX століття. URL: <https://buklib.net/books/28319/> (дата звернення: 12.06.2024).
- ДАРТ – Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://www.tourism.gov.ua/> (дата звернення: 05.06.2024).
- Державне регулювання системи підготовки фахівців у сфері туризму та перспективи їх подальшого працевлаштування. (2022). <http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/12386>
- Закон України «Про туризм» 1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 05.06.2024).
- ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ СФЕРИ СОЦІАЛЬНОГО ТУРИЗМУ. (2021). http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/31/part_1/20.pdf
- Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 25.06.2024).
- КАБІNET МІНІСТРІВ УКРАЇНИ. РОЗПОРЯДЖЕННЯ від 16 березня 2017 р. № 168-р. Київ. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року.

8. Коваленко О.В. Сучасний стан підготовки фахівців з туризму до здійснення екскурсійної діяльності. *Інноваційна педагогіка* : науковий журнал. 2022. Вип. 46. С. 110-113.
9. Лук'янець А.В. (2021). Підготовка туристичних кадрів. ЕКОНОМІКА ТА СУСПІЛЬСТВО. Випуск № 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-28>
10. Найкращі часи – попереду. Що відбувається з туризмом в Україні під час війни. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samye-rkie-vremena-vpered-proishodit-turizmom-1657645856.html> (дата звернення: 25.06.2024).
11. Національна рада з відновлення наслідків війни в Україні. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». 123 с.
12. Про ДАРТ. URL: <https://www.tourism.gov.ua/about-dart> (дата звернення: 07.06.2024).
13. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про туризм" та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukraini-pro-turizm-ta-deyakikh-inshikh-zakonodavchikh-aktiv-shchodo-osnovnikh-zasad-rozvitku-turizmu> (дата звернення: 25.06.2024).
14. Проект Закону про внесення змін до Закону України "Про туризм" та деяких інших законодавчих актів щодо основних засад розвитку туризму. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70072 (дата звернення: 25.06.2024).
15. Стандарт вищої освіти другого (магістерського) рівня, галузі знань 24 Сфера обслуговування, за спеціальністю 242 Туризм. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 21.02.2022 р. № 209.
16. Стандарт вищої освіти України: перший (бакалаврський) рівень, галузь знань 24 – Сфера обслуговування, спеціальність 242 – Туризм. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 04.10.2018 № 1068.
17. Стандарт фахової передвищої освіти: освітньо-професійний ступінь – фаховий молодший бакалавр, галузь знань 24 Сфера обслуговування, спеціальність 242 Туризм. Затверджено та введено в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 № 805. 2021. зі змінами від 03.04.2024 р. №450 18 с.
18. Corso: Economia del turismo [L-18]. URL: <https://www.universitaly.it/index.php/public/schedaCorso/anno/2020/corso/1561290> (дата звернення: 09.06.2024).
19. COUNCIL DIRECTIVE of 13 June 1990 on package travel, package holidays and package tours (90/314/EEC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31990L0314> (дата звернення: 17.06.2024).
20. DIRECTIVE (EU) 2015/2302 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.L_.2015.326.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2015%3A326%3ATOC (дата звернення: 16.06.2024).
21. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0029> (дата звернення: 17.06.2024).
22. DIRECTIVE 2006/123/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 12 December 2006 on services in the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0123> (дата звернення: 16.06.2024).
23. DIRECTIVE 2011/24/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 9 March 2011 on the application of patients' rights in cross-border healthcare. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0024> (дата звернення: 16.06.2024).
24. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0083> (дата звернення: 16.06.2024).
25. ENIT – Agenzia Nazionale del Turismo. URL: <https://www.enit.it/it> (дата звернення: 18.06.2024).
26. European tourism legislation. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/business-portal/understanding-legislation/european-tourism-legislation_en (дата звернення: 15.06.2024).
27. Global and regional tourism performance. URL: <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance> (дата звернення: 25.06.2024).
28. Higher Education Framework in Italy. URL: <https://www.eoslhe.eu/higher-education-framework-in-italy/> (дата звернення: 09.06.2024).

29. Manila Declaration on World Tourism. Déclaration de Manille sur le tourisme mondial. Declaración de Manila sobre el turismo mundial. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/unwtodeclarations.1980.01.01 (дата звернення: 12.06.2024).

30. Professional Standards Framework (PSF 2023). URL: https://www.advance-he.ac.uk/teaching-and-learning/psf (дата звернення: 25.06.2024).

31. Regulation (EC) Fairness in platform-to-business relations Platform-to-business trading practices. URL: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/platform-business-trading-practices (дата звернення: 17.06.2024).

32. REGULATION (EC) No 785/2004 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 21 April 2004 on insurance requirements for air carriers and aircraft operators. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004R0785 (дата звернення: 17.06.2024).

33. REGULATION (EC) No 66/2010 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 November 2009 on the EU Ecolabel (Text with EEA relevance). URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:027:0001:0019:en:PDF (дата звернення: 17.06.2024).

34. Sbocchi lavorativi. URL: https://corsidilaurea.uniroma1.it/it/corso/2020/30432/sbocchi-lavorativi (дата звернення: 09.06.2024).

35. Scienze del turismo. URL: https://www.unict.it/en/node/11367 (дата звернення: 09.06.2024).

36. Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio. URL: https://corsi.unige.it/9912 (дата звернення: 09.06.2024).

37. The Hague Declaration on Tourism. Déclaration de La Haye sur le tourisme. Declaración de La Haya sobre turismo. URL: https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/unwtodeclarations.1989.03.01 (дата звернення: 11.06.2024).

38. Tourism law in Europe. URL: https://publications.eshte.pt/dir/tlie/tlie/8/ (дата звернення: 13.06.2024).

39. Turismo enogastronomico. URL: https://web.uniroma2.it/module/name/Content/newlang/italiano/navpath/OFF/section_parent/6942 (дата звернення: 09.06.2024).

40. Turismo. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://www.camera.it/temiap/allegati/2015/05/08/OCD177-1264.pdf (дата звернення: 13.06.2024).

41. UNESCO and education. URL: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248136 (дата звернення: 12.06.2024).

REFERENCES

1. 11.3. Stvorennia ta diialnist mizhnarodnykh turystychnykh orhanizatsii u druhii polovyni XX stolittia [Creation and activity of international tourist organizations in the second half of the 20th century]. URL: https://buklib.net/books/28319/ [in Ukrainian].

2. DART – Derzhavne ahentstvo rozvytku turyzmu [DART – State Tourism Development Agency]. URL: https://www.tourism.gov.ua/ [in Ukrainian].

3. Derzhavne rehulivannia systemy pidhotovky fakhivtsiv u sferi turyzmu ta perspektyvy yikh podalshoho pratsevlashuvannia [State regulation of the system of training specialists in the field of tourism and prospects for their further employment]. URL: http://repositc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/12386 [in Ukrainian].

4. Zakon Ukrainy «Pro turyzm» [Law of Ukraine «On Tourism»] (1995). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text [in Ukrainian].

5. ZARUBIZhNYI I VITChYZNIaNYI DOSVID PROFESIINOI PIDHOTOVKY FAKHIVTsIV SFERY SOTsIALNOHO TURYZMU [FOREIGN AND DOMESTIC EXPERIENCE OF PROFESSIONAL TRAINING OF SOCIAL TOURISM SPECIALISTS]. (2021). http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2021/31/part_1/20.pdf [in Ukrainian].

6. Zvit pro priami zbytky infrastruktury vid ruinvan vnaslidok viiskovoi ahresii Rosii proty Ukrainy stanom na pochatok 2024 roku [Report on direct damage to infrastructure from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine as of the beginning of 2024]. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf [in Ukrainian].

7. KABINET MINISTRIV UKRAINY. ROZPORIaDZhENNIa vid 16 bereznia 2017 r. № 168-r. Kyiv. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku turyzmu ta kurortiv na period do 2026 roku [CABINET OF MINISTERS OF UKRAINE. ORDER No. 168 dated March 16, 2017. Kyiv. On the approval of the Strategy for the development of tourism and resorts for the period until 2026.] [in Ukrainian].

8. Kovalenko O.V. (2022). Suchasnyi stan pidhotovky fakhivtsiv z turyzmu do zdiisnennia ekskursionoi diialnosti [The current state of training of tourism specialists for excursion activities]. Innovatsiina pedahohika : naukovyi zhurnal. Vyp. 46. S. 110-113 [in Ukrainian].

9. Lukyanets A.V. (2021). Pidhotovka turystychnykh kadriv [Training of tourist personnel]. EKONOMIKA TA SUSPILSTVO. Vypusk №25. https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-28 [in Ukrainian].

10. Naikrashchi chasy – poperedu. Shcho vidbuvaetsia z turyzmoz v Ukraini pid chas viiny [The best times are ahead. What happens to tourism in Ukraine during the war]. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/travel/samye-rkievremena-vperediproishodit-turizmoz-1657645856.html> [in Ukrainian].

11. Natsionalna rada z vidnovlennia naslidkiv viiny v Ukraini. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy [National Council for Reconstruction of the Consequences of the War in Ukraine. Project of the Recovery Plan of Ukraine]. Materialy robochoi hrupy «Vidnovlennia ta rozbudova infrastruktury». 123 s.

12. Pro DART [About DART]. URL: <https://www.tourism.gov.ua/about-dart> [in Ukrainian].

13. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro turyzm" ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv shchodo osnovnykh zasad rozvytku turyzmu [Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine "On Tourism" and some other legislative acts regarding the basic principles of tourism development]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-vnesennya-zmin-do-zakonu-ukraini-pro-turizm-ta-deyakikh-inshikh-zakonodavchikh-aktiv-shchodo-osnovnykh-zasad-rozvitku-turizmu> [in Ukrainian].

14. Proekt Zakonu pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy "Pro turyzm" ta deiakykh inshykh zakonodavchykh aktiv shchodo osnovnykh zasad rozvytku turyzmu [Draft Law on Amendments to the Law of Ukraine "On Tourism" and some other legislative acts regarding the basic principles of tourism development]. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70072 [in Ukrainian].

15. Standart vyshchoi osvity druhoho (mahisterskoho) rivnia, haluzi znan 24 Sfera obsluhovuvannia, za spetsialnistiu 242 Turyzm. Zatverdzheno ta vvedeno v diiu nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 21.02.2022 r. № 209 [Standard of higher education of the second (master's) level, field of knowledge 24 Service sphere, specialty 242 Tourism. Approved and put into effect by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated February 21, 2022 No. 209]. [in Ukrainian].

16. Standart vyshchoi osvity Ukrainy: pershyi (bakalavrskyi) riven, haluz znan 24 – Sfera obsluhovuvannia, spetsialnist 242 – Turyzm. Zatverdzheno ta vvedeno v diiu nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 04.10.2018 № 1068 [Standard of higher education of Ukraine: first (bachelor) level, field of knowledge 24 – Service sphere, specialty 242 – Tourism. Approved and put into effect by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated October 4, 2018 No. 1068]. [in Ukrainian].

17. Standart fakhovoi peredvyshchoi osvity: osvitno-profesiinyi stupin – fakhovy molodshyi bakalavr, haluz znan 24 Sfera obsluhovuvannia, spetsialnist 242 Turyzm. Zatverdzheno ta vvedeno v diiu nakazom Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 13.07.2021 № 805. 2021. zi zminamy vid 03.04.2024 r. №450 18 s. [Standard of professional preliminary education: educational and professional degree – professional junior bachelor, field of knowledge 24 Service sphere, specialty 242 Tourism. Approved and put into effect by the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 07.13.2021 No. 805. 2021. as amended from 04.03.2024 No. 450 18 p.] [in Ukrainian].

18. Corso: Economia del turismo [Course: Tourism Economics] [L-18]. URL: <https://www.universitaly.it/index.php/public/schedaCorso/anno/2020/corso/1561290> [in Italian].

19. COUNCIL DIRECTIVE of 13 June 1990 on package travel, package holidays and package tours (90/314/EEC). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:31990L0314>

20. DIRECTIVE (EU) 2015/2302 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 November 2015 on package travel and linked travel arrangements, amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 90/314/EEC. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv%3A0J.L_.2015.326.01.0001.01.ENG&toc=OJ%3AL%3A2015%3A326%3ATOC

21. Directive 2005/29/EC of the European Parliament and of the Council of 11 May 2005 concerning unfair business-to-consumer commercial practices in the internal market and amending Council Directive 84/450/EEC, Directives 97/7/EC, 98/27/EC and 2002/65/EC of the European Parliament and of the Council and Regulation (EC) No 2006/2004 of the European Parliament and of the Council ('Unfair Commercial Practices Directive') (Text with EEA relevance). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32005L0029>

22. DIRECTIVE 2006/123/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 12 December 2006 on services in the internal market. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32006L0123>

23. DIRECTIVE 2011/24/EU OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 9 March 2011 on the application of patients' rights in cross-border healthcare. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0024>

24. Directive 2011/83/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2011 on consumer rights, amending Council Directive 93/13/EEC and Directive 1999/44/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 85/577/EEC and Directive 97/7/EC of the European Parliament and of the Council Text with EEA relevance. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011L0083>

25. ENIT – Agenzia Nazionale del Turismo. [ENIT – National Tourism Agency] URL: <https://www.enit.it/it> [in Italian].

26. European tourism legislation. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/sectors/tourism/business-portal/understanding-legislation/european-tourism-legislation_en

27. Global and regional tourism performance. URL: <https://www.unwto.org/tourism-data/global-and-regional-tourism-performance>
28. Higher Education Framework in Italy. URL: <https://www.eoslhe.eu/higher-education-framework-in-italy>
29. Manila Declaration on World Tourism. Déclaration de Manille sur le tourisme mondial. Declaración de Manila sobre el turismo mundial. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnbpcjpcglclefindmkaj/https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/unwtodeclarations.1980.01.01>
30. Professional Standards Framework (PSF 2023). URL: <https://www.advance-he.ac.uk/teaching-and-learning/psf>
31. Regulation (EC) Fairness in platform-to-business relations Platform-to-business trading practices. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/platform-business-trading-practices>
32. REGULATION (EC) No 785/2004 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 21 April 2004 on insurance requirements for air carriers and aircraft operators. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32004R0785>
33. REGULATION (EC) No 66/2010 OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL of 25 November 2009 on the EU Ecolabel (Text with EEA relevance). URL: <chrome-extension://efaidnbmninnbpcjpcglclefindmkaj/https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:027:0001:0019:en:PDF>
34. Sbocchi lavorativi. [Career opportunities] URL: <https://corsidilaurea.uniroma1.it/it/corso/2020/30432/sbocchi-lavorativi> [in Italian].
35. Scienze del turismo. [Tourism Sciences] URL: <https://www.unict.it/en/node/11367> [in Italian].
36. Scienze del turismo: impresa, cultura e territorio. [Tourism sciences: business, culture and territory] URL: <https://corsi.unige.it/9912> [in Italian].
37. The Hague Declaration on Tourism. Déclaration de La Haye sur le tourisme. Declaración de La Haya sobre turismo. URL: <https://www.e-unwto.org/doi/abs/10.18111/unwtodeclarations.1989.03.01>
38. Tourism law in Europe. URL: <https://publications.eshte.pt/dir/tlie/tlie/8/>
39. Turismo enogastronomico. [Food and wine tourism] URL: https://web.uniroma2.it/module/name/Content/newlang/italiano/navpath/OFF/section_parent/6942 [in Italian].
40. Turismo. URL: <chrome-extension://efaidnbmninnbpcjpcglclefindmkaj/https://www.camera.it/temiap/allegati/2015/05/08/OCD177-1264.pdf> (in Italian).
41. UNESCO and education. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000248136>